

Informbiro križevačkog kotara od 1948. do 1958. godine.

MARTIN PREVIŠIĆ

student Diplomskog studija povijesti

Filozofski fakultet Zagreb

HR - Zagreb, Kneza Mislava 13

mprevisi@ffzg.hr

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Primljeno/Received: 25. 09. 2009.

Prihvaćeno/Accepted: 5. 11. 2009.

Na temelju dosad neobjavljene arhivske građe Službe državne sigurnosti (UDB-e), rad tematizira pojavu i djelatnost pristalica Rezolucije Informbiroa na području kotara Križevci u razdoblju od 1948. do 1953. godine. Uz to, u radu je izvršena i analiza dokumenata iz 1955. te 1958. godine koji sadrže podatke o praćenju Informbiroovaca nakon povrataka s izdržavanja kazne na područje kotara Križevci, kao i podatke o kriterijima prema kojima je Služba državne sigurnosti kategorizirala stupanj revidiranja njihovih političkih stavova te ocjenjivala njihovu potencijalnu opasnost po društveni poredak. Statistički podaci donose kategoriju nacionalnosti, socijalnu pripadnost, vrstu kazni i slično, a sve zbog boljeg uvida u cjelokupni problem kominformizma na području kotara Križevci.

Ključne riječi: Informbiro, Kotar Križevci, ibeovske grupe, općina Vrbovec, općina Dubrava.

1. UVOD

Raskid Komunističke Partije Jugoslavije (KPJ) s Informbiroom (IB) označava povijesnu prekretnicu koja će se ogledati u društvenim, ekonomskim, političkim i ostalim područjima života tadašnje Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ). Isto tako, sukob KPJ-a i IB-a, odnosno Svesavezne komunističke partije (boljševika), možemo smatrati najvažnijim hladnoratovskim događajem, kojim je nakon Drugoga svjetskoga rata narušena monolitnost "Istočnog bloka", ali i dotadašnje neupitne dominacije SSSR-a nad svojim novostečenim "imperijem". "Treći put" kojeg je tadašnje rukovodstvo KPJ odabralo, u velikoj će mjeri Jugoslaviju usmjeriti prema njezinoj specifičnoj ulozi u svjetskoj povijesti, a koja će trajati sve do njezina raspada 1991. godine. No, pobjeda na vanjsko-političkom planu imala je svoje žrtve i snažne traume na unutarnjem. KPJ doživljava neizbježne diferencijacije i frakcijske borbe, pri čemu se javlja problem ili pojava kominformizma.¹ Namjera ovoga rada je da, kroz

prizmu križevačkog kotara (kraja) u vrijeme Rezolucije Informbiroa (RIB), doprinese općenitom ras-

međunarodnom komunističkom pokretu pod cijenu rušenja poretka, odnosno rukovodstva svoje zemlje. U ovakvoj odredbi ideološka je pozadina sadržana kao primarni i gotovo jedini uzrok pristajanja uz RIB. U takvoj simplifikaciji leži zamka, jer je pojam kominformizma svakako raznorodna porijekla i shvatljiv je samo u svojoj pluralističkoj genezi (Banac). Razlozi pristanka uz RIB variraju nizom faktora, od kojih ističem sljedeće: povijesna povezanost i uzroci (Srbija, Crna Gora), nezadovoljstva privrednim mjerama (prisilni otkup, formiranje seljačkih radnih zadruga), loši životni uvjeti nakon rata (napose nakon prekida ekonomskih veza s "Istočnim lagerom" kada Jugoslavija još ne uspostavlja gospodarsku i vojnu suradnju sa Zapadom), nezadovoljstva položajima u partijskim ili vojnim strukturama sukladno subjektivnoj procjeni ratnih zasluga, međunacionalne tenzije u određenim krajevima, ostaci starih predratnih frakcijskih partijskih borbi, privatne razmirice (želja za određenim položajem u društveno-političkim organizacijama, za imanjem, čak i preljubi), vrijeđanje Partije i Tita.

Iz ovog niza heterogenih uzroka pristajanja uz RIB teško je sa sigurnošću omediti prostor kominformizma u njegovoj najopćenitijoj formi, a to je ona koja kao cilj afirmira rušenje tadašnjeg rukovodstva KPJ (Tita, Đilasa, Kardelja, Rankovića), prihvaćanje kritika iznesenih u tekstu *Rezolucije* te povratak pod dominaciju SSSR-a. Primjerice, kritiziranje i podriivanje djelovanja seljačkih radnih zadruga (SRZ) može biti okarakterizirano i kao seljački otpor promjeni stoljetnog seljačkog poimanja poljoprivrede i vlasništva, ali i kao djelatnost koja je usmjerena prema rušenju i destabilizaciji tadašnje vlasti, dakle KPJ-a. SRZ su imale dvostruk značaj za opstanak zemlje: ideološki i ekonomski. Ideološki se očitovao u želji KPJ-a za potvrdom dogmatske dimenzije ukidanja sitnog i krupnog seljačkog posjeda kao potencijalnog izvorišta kapitalizma (Lenjin), dok se ekonomski značaj manifestirao načinom proizvodnje hrane kroz koncept SRZ-a, koji je, ako u obzir uzmemo činjenicu da je u početnim godinama sukoba sa IB-om (1948/49.) vladala velika nestašica hrane, bio mnogo produktivniji. Ovakvi nas primjeri upozoravaju na opasnost lakomislenog postavljanja demarkacijskih linija pri određivanju uzroka, sadržaja i posljedica pristajanja uz RIB.

¹ Ako *kominformizam* pokušamo odrediti općom i nepreciznom formom, on podrazumijeva pristajanje uz Rezoluciju IB-a kao sljedbeništva (uglavnom članova KPJ) liderstvu SSSR-a (Staljina) te njihovoj dominaciji

vjetljivanju ibeovske djelatnosti u Hrvatskoj, zatim da ponudi razloge pristajanja uz RIB te istakne motive pojedinca i njihovog stvarnog opredjeljenja. Analiza mikrohistorije IB-a, a koja je u hrvatskoj historiografiji nedovoljno obrađena, pomoći će u sagledavanju ne samo lokalne historije toga razdoblja (u ovom slučaju Križevaca), već i utvrđivanju pitanja koje nije dobilo svoj konačan i primjeren odgovor: o broju stvarnih pristalica Rezolucije IB-a² te uzrocima njihova pristajanja uz sadržaj i namjere ovoga dokumenta.

2. INFORMBIROOVSKA DJELATNOST NA PODRUČJU KOTARA KRIŽEVCI³ U RAZDOBLJU OD 1948. DO 1952. GODINE

Ako u obzir uzmemo činjenicu da je na području NRH-a zbog informbiroovske djelatnosti uhićeno samo 2099⁴ osoba, podrška RIB-u na teritoriju Narodne Republike Hrvatske ipak nije

bila većih razmjera.⁵ No, ti statistički pokazatelji nisu umanjili potencijalu opasnost za tadašnju vlast ili organiziranost informbiroovskih grupa⁶ na području NRH-e. Činjenica da je izlazak RIB-a (28. lipnja 1948.) izazvao velik šok, ne samo u vrhu KPJ-e nego i širem dijelu partijske nomenklature i uopće pučanstva zemlje, pridonijela je velikoj dezorijentaciji u pitanju procjene dosega mogućeg priklanjanja sadržaju Rezolucije. Jednako tako, i sam vrh KPJ-e nije imao jasnu viziju dosega, trajanja i posljedica sukoba koji će obilježiti naredne godine. Spoznajom vrhova partijskih struktura o potencijalnoj opasnosti pristajanja svoga članstva uz RIB počinju i represivna djelovanja prema pristalicama teksta i sadržaja *Rezolucije*. Razdoblje od 1949. do 1951. godine svakako predstavlja kritično vrijeme sukoba, pa je, sukladno tome, broj hapšenih “potencijalnih protudržavnih elementa” tada najveći.⁷ U tome razdoblju odvija se i intenzivna informbiroovska djelatnost na području kotara *Križevci*.⁸ Analizirani elaborat⁹ Službe državne sigurnosti (bezbednosti) iz 1958. godine obuhvaća analizu informbiroovske djelatnosti na području *općina Vrbovec i Dubrava te općine Križevci*.

2 Što znači pojam “stvarni pristalice” RIB-a? Ako pojam kominformizam označava sveukupnost heterogenih uzroka pristajanja uz Rezoluciju IB-a, onda pojam “stvarni pristalica” ili “stvarni ibeovac” označava pojedinca fanatično odanog SSSR-u, Staljinu, komunističkom pokretu pod vodstvom SSSR-a. “Stvarni ibeovac”, i u sadržajnom i intencijskom smislu, razumijeva tekst *Rezolucije Informbiroa* (kritika KPJ, izdaja međunarodnog komunističkog pokreta, poziv na rušenje rukovodstva KPJ), te u tom smjeru i djeluje.

3 Analizirani dokumenti nastali su 1958. godine. Od srpnja 1955. godine, pa sve do rujna 1962. godine, trajala je teritorijalno-administrativna podjela Narodne Republike Hrvatske (NRH) na 27 kotareva i 299 općina. U toj podjeli jedan od 27 kotareva bio je i kotar Križevci koji se sastojao od 6 općina (Dubrava, Gornja Rijeka, Križevci, Orehovec, Vrbovec i Žabno). Elaborati Službe državne sigurnosti (bezbednosti) o ibeovskoj djelatnosti obuhvaćaju evidentirane ibeovske grupe i pojedince koji su živjeli na području kotara Križevci u razdoblju teritorijalno-administrativne podjele NRH od 1955.-1962., iako je u vrijeme izbijanja, i cijelog trajanja sukoba KPJ (Jugoslavije) i Informbiroa (SSSR) od 1948.-1955. godine, na snazi bila drugačija teritorijalno-administrativna podjela, pa su oni djelovali izvan granica tadašnje upravne podjele. Tako je, primjerice, u razdoblju od 1949. do 1952. godine kotar Križevci bio dio jedne (Bjelovarske) od 6 oblasti na području NRH, dok je Vrbovec bio zaseban kotar u oblasti Zagreb. U novoj administrativnoj podjeli NRH od 1952.-1955. godine, bilo je 88 kotareva, 7 gradova i 60 gradskih općina. Tako je postojao zasebni kotar i, ujedno, gradska općina Križevci (s 10 općina), ali i kotar Vrbovec sa 7 općina. Znači, obrađeni su ibeovske grupe i ibeovci koji su u vrijeme sukoba (1948.-1955.) djelovali na području teritorijalno-administrativne podjele od 1955.-1962. (Zakon o administrativno-teritorijalnoj podjeli Narodne Republike Hrvatske, *Narodne novine* 5(XCI), br. 29, Zagreb, 1949; Zakon o podjeli Narodne Republike Hrvatske na kotare, gradove općine, *Narodne novine* 7(CXIV), br. 16, Zagreb 1952; Zakon o području kotara i općina u Narodnoj Republici Hrvatskoj, *Narodne novine* 11(CXVII), br. 36, Zagreb, 1955.).

4 Broj od 2 099 (12.88%) osoba označava broj uhićenih od strane UDB-e Hrvatske koja je, u razdoblju od 1948. do 1962. godine, izvršavala najveći broj uhićenja. Na saveznoj razini preko UDB-e, kao organa sigurnosti, izvršeno je više od 75% svih uhićenja (16 288) radi ibeovske djelatnosti. (Radonjić 1985: 78-81.).

5 Ako kao okvirni kriterij uzmemo broj uhićenih i kažnjenih ibeovaca u razdoblju od 1948. do 1962. godine, onda problem kominformizma, odnosno pristajanja uz RIB, u većoj mjeri možemo smatrati srpskim i crnogorskim negoli hrvatskim problemom. Naime, od 16 288 kažnjenih, njih 10 674 (65,54%) pripada srpskoj i crnogorskoj nacionalnosti, pri čemu su Udb-e Srbije i Crne Gore uhapsile 35% ukupnog broja hapšenih ibeovaca (UDB-a Hrvatske 13%). (Radonjić 1985: 78-81.).

6 Ibeovske grupe djelovale su kao ilegalne mini-organizacije unutar legalnih struktura KPJ. Bile su usmjerene na političko (propagandno) djelovanje kojim su omalovažavali rukovodstvo KPJ, zatim rasturali ilegalu ibeovsku literaturu, a kasnije poduzimali špijunske i diverzantske aktivnosti. Na području NRH djelovale su, između ostalih, i grupe “Šime Balen”, “Boljševička frakcija”, “Komitet Nove Revolucionarne KP”, “Grupa Malešević” te druge. (HDA, fond 1516-*Informbiro*, kut. 18.); (Jandrić 2005: 265-270).

7 Najintenzivnije razdoblje sukoba KPJ-a i IB-a traje od 1948. do 1953. godine. U to je vrijeme najveći broj uhićenja ibeovaca na području Jugoslavije (15 236), od ukupno 16 288, koliko ih je uhićeno u razdoblju od 1948. do 1962. godine. (Jandrić 2005: 265-270).

8 “Realizaciji po neprijateljskom djelovanju na liniji rezolucije IB-a po kotaru Križevci i Vrbovec prišlo se u početku 1950. godine, a do tada nitko nije uhapšen.” (Hrvatski državni arhiv (Zagreb), dalje: (HDA), RSUP SRH SDS INFORMBIRO fond (1516) kutija 19, elaborat Križevci).

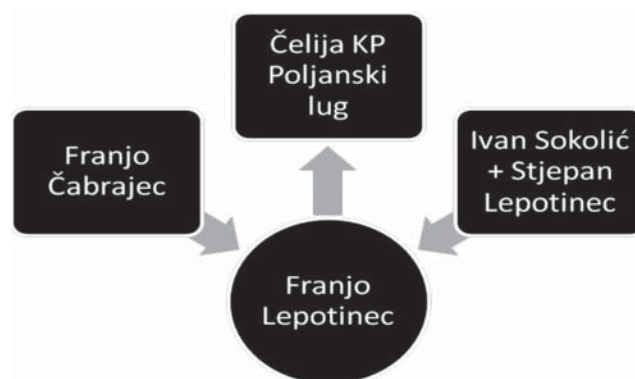
9 Osnovna građa ovoga teksta jest elaborat Službe sigurnosti koji je nastao 10. 10. 1955. i 28. 6. 1958. godine (HDA, RSUP SRH SDS INFORMBIRO fond (1516) kutija 19, elaborat Križevci). Elaborat sadrži analize djelovanja ibeovskih grupa na području kotara Križevci i pojedinačne razrade ibeovaca na slobodi koje sadrže njihove osobne podatke, podatke o trajanju, vrsti i mjestu izdržavanja kazne, podatke o trenutnim političkim stavovima, njihovoj potencijalnoj opasnosti po zemlju i slično.

2.1. Općina Vrbovec

Duh pokretač informbiroovske djelatnosti na području *općine Vrbovec* bio je Franjo Lepotinec, u to vrijeme (1948.-1949.) sekretar Kotarskog komiteta Komunističke partije Hrvatske Vrbovec,¹⁰ koji se po izlasku *Rezolucije* složio s njezinim sadržajem.¹¹ Početak Lepotinceva djelovanja na području općine (tada kotara) *Vrbovec* u smjeru širenja utjecaja RIB-a očitovat će se u pokušaju pridobivanja Steve Jankovića, lokalnog vršitelja dužnosti šefa opunomoćstva UDB-e Vrbovec, a koji je pokušaj završio neuspjehom. Svoju djelatnost Lepotinec je nastavio prema članovima KK KPH Vrbovec, Ivanu Sokoliću i bratu Stjepanu Lepotincu, koji pristaju uz *Rezoluciju*, a istovremeno se povezuje i s Franjom Čabrajcem, svojim šogorom iz Zagreba, nastavnikom partijske škole te također ibeovcem (vidi Shemu 1.).¹² U tome trenutku na području *kotara Križevci* (Vrbovec) nastaje prva ibeovska organizirana grupa. Ibeovska aktivnost Franje Lepotinca imala je karakteristike okupljanja nezadovoljnika raznih uzroka te vršenja usmene propagande,¹³ a sve s ciljem da oko sebe privuče što više pojedinaca koji su pobornici RIB-a.¹⁴

Prema onima koje nije uspio pridobiti za ibeovsku djelatnost Lepotinec je koristio svoj partijski položaj te je "kao sekretar komiteta i predsjednik kotara naredjivao poreznim organima

da ta konkretna lica koja je smatrao da će postati njegove žrtve, oporezuje do maksimuma i prave im nepravilnosti, kako bi se oni počeli buniti, a on ih prihvaćao za svoju rabotu."¹⁵ Ipak, metoda njegova djelovanja ostala je u okvirima korištenja političkog položaja u kotaru Vrbovec i nije išla na pripremu oružanog ustanka ili neke vrste diverzija, a što će, primjerice, biti slučaj na području općine Dubrava kotara Križevci. U prilog toj tezi svjedoči i činjenica da je Franjo Lepotinec još jednim političkim manevrom¹⁶ na pozicije IB-a pridobio čitavu partijsku organizaciju sela Poljanski Lug. Nakon ovih događaja, Oblasni komitet Bjelovar Franju Lepotinca smjenjuje s položaja sekretara KK KPH Vrbovec (kolovoz 1949.) te ga premješta na rad u Oblasni Narodni odbor Zagreb, "gdje je dana 7. 2. 1950. godine uhapšen, vrbovan i pušten na slobodu."¹⁷ Odlaskom i hapšenjem Franje Lepotinca¹⁸ dolazi do raspada njegove informbiroovske grupe koju su, dakle, činili Franjo Lepotinec, njegov brat Stjepan Lepotinec, Ivan Sokolić i

Shema 1. Ibeovska grupa Franje Lepotinca (Vrbovec).

10 U vrijeme izlaska RIB-a, partijske organizacije KPH na području kotara Vrbovec i Križevci djelovale su u sklopu okružnog komiteta KPH Bjelovar. Križevci i Vrbovec bili su sjedište kotarskih komiteta (KK). Organizacijskim reformama iz 1949. i 1952. godine Križevci su ostali pod partijskom nadležnošću Oblasnog komiteta Bjelovar (OK), kao jednim od 6 oblasnih komiteta koji su činili organizacijsku hijerarhiju iznad koje je bio samo Centralni komitet KPH. (Radelić 2005: 63-68).

11 "... koji je [Franjo Lepotinec] u prvim danima izbijanja sukoba između CK-SKP(b) i CK-KPJ opredjelio se na stranu Rusa i za rezoluciju IB-a i u tom pravcu počeo neprijateljski djelovati ..." (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

12 "Kod kojih je uočio da se ne slažu sa Rezolucijom IB-a iste je napustio pa je počeo raditi sa Sokolić Ivanom, zvanim "Sokol" i Lepotinec Stjepanom, svojim bratom, koji su bili istomišljenici kao i on, a također članovi komiteta." (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

13 Djelatnost pristalica IB-a, između ostalog, obilježavaju i širenje usmene propagande, rasturanje letaka, IB-ove literature i novina, pridobivanje novih osoba za svoj rad, prikupljanje oružja i vršenje terorističkih akcija, sabotaže u privredi te djelovanju SRZ-a i slično. (Jandrić 2005: 262-263).

14 "... [Franjo Lepotinec] ih je pozivao [nezadovoljnike] k sebi u komitet pa im je govorio, da su se oni borili a da od toga danas ništa nemaju, uz napomenu da Rusi imaju pravo kad nas napadnu, jer je to tako i tome slično." (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

15 (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

16 Četiri člana KPH (čelije) sela Poljanski Lug krali su u državnoj šumi drvo i postojala je pravna procedura da umjesto zatvorske plate novčanu kaznu, "... ali u njihovom slučaju Lepotinec je insistirao da ih treba zatvoriti i da kaznu trebaju izdržati u zatvoru, a ne naplatiti štetu." Koristeći svoj politički položaj on svu četvoricu amnestira od zatvorske kazne te ih pridobija na pozicije IB-a. Time ujedno biva i rasformirana partijska organizacija sela Poljanski Lug. (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

17 (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

18 Franjo Lepotinec uhapšen je od strane UDB-e Zagreb i angažiran za suradnika s kojim službe sigurnosti nisu bile zadovoljne. Označuje ga se kao najproblematičnijeg ibeovca kotara Križevci: "Ovdje je potrebno istaći da je u vezi Lepotinec Franje, koji je na bivšem kotaru Vrbovec bio izrazitiji organizator neprijateljstva na liniji IB-a, sa naše strane učinjena greška što se Lepotinca nije predalo na kažnjavanje, jer je on bio jedan od najodgovornijih elemenata za takovo stanje na kotaru Vrbovec, a da za to nije odgovarao." (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

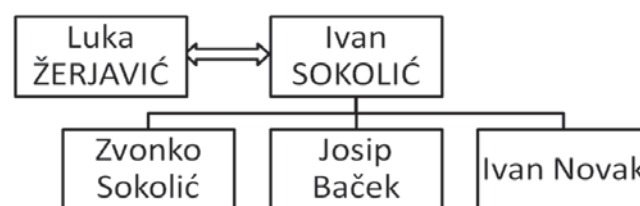
Franjo Čabrajec.¹⁹ Djelatnost ove grupe uglavnom se temeljila na propagandnom djelovanju i razbijanju postojećih partijskih organizacija na području tadašnjeg kotara Vrbovec. Međutim, osim u selu Poljanski Lug (vidi bilj. 16.) i selu Hudovo, ta djelatnost nije postigla većeg uspjeha.

2.2. Općina Hudovo

Odlaskom Franje Lepotinca raspala se prva grupa IB-ovih pristalica na području kotara Vrbovec. No već ubrzo, u ožujku 1950. godine, njezin član Ivan Sokolić organizira novu grupu. Povezuje se sa svojim nećakom Lukom Žerjavićem, oficijom Jugoslavenske ratne mornarice, koji ga informira i daje "... mu uputstva kako treba raditi te rekao da rad mora biti organiziran i da postoje ilegalni komiteti, koji se bore protiv CK-KPJ-u te da će mu on u najskorije vrijeme dostaviti čitavi plan rada po organizaciji IB-a."²⁰ S obzirom na čin, Žerjavić je vjerojatno bio dio neke druge ilegalne organizacije, a na području kotara Vrbovec djelovao je putem rodbinskih veza.²¹ Novi način u djelovanju ibeovskih grupa na ovom području očituje se u naoružavanju i aspiracijama spram diverzantskog djelovanja.²² Time je ova grupa IB-ovih pristalica svakako učinila korak naprijed u usporedbi s djelovanjem kakvo je poduzimala

prva grupa ibeovaca koja je, pod vodstvom Franje Lepotinca, bila usmjerena samo na propagandno djelovanje.

Začetnicima II. grupe ibeovaca (hudovska) Ivanu Sokoliću i Luki Žerjaviću pridružili su se Zvonko Sokolić, Josip Baček i Ivan Novak (vidi Shemu 2.). Time je zaokružena peteročlana grupa ibeovaca čija djelatnost ide u pravcu "... osim spremanja za oružanu borbu ... na prikupljanje što većeg broja nezadovoljnih elementa, na razbijanje SRZ Hudovo i Brezani, što su i uspjeli ..." ²³ Druga grupa ibeovaca obuhvatila je širok krug ibeovske djelatnosti: naoružavanje grupe, razbijanje SRZ-a, širenje ibeovske propagadne,²⁴ razbijanje jedinstva u partijskim organizacijama, okupljanje nezadovoljnih pojedinca. Uzrok tome zasigurno možemo naći u činjenici što su rukovodioci grupe (Ivan Sokolić i Luka Žerjavić) imali prijašnja iskustva u vođenju i djelovanju ibeovske ilegale. Iz dostupnih dokumenata ne možemo utvrditi kako je grupa razbijena, odnosno tko su bili informatori i suradnici koji su pomogli lokalnoj UDB-i u tom poslu. Raspad druge grupe informbiroovaca kotara Križevci (hudovska) zbio se tijekom svibnja i lipnja 1952. godine. Time je prekinuto gotovo dvogodišnje djelovanje grupe (od hapšenja Franje Lepotinca u veljači 1950. do hapšenja članova druge grupe).²⁵

Shema 2. Ibeovska grupa "Hudovo"

¹⁹ Stjepan Lepotince uhapšen je 28. 1. 1951. godine i kažnjen s 24 mjeseca društveno-korisnog rada te poslan na Goli otok radi izražavanja kazne. Nakon moždanog udara, u lipnju 1952. godine biva pušten. (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

²⁰ (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

²¹ Osim rodbinske veze Ivana Sokolića i Luke Žerjavića, u prvoj grupi ibeovaca kotara Križevci (Vrbovec) braća su bili Franjo i Stjepan Lepotince. U rascjepima koji su se zbivali u doba RIB-a, postoji niz slučajeva u kojih su rodbinske povezanosti u velikoj mjeri određivale kojoj će se strani pojedinac prikloniti. Povezanost rodbinskih i plemenskih veza te pristajanja uz *Rezoluciju*, naročito su bile izražene u Crnoj Gori, gdje su se, po svojoj prethodnoj povijesnoj inerciji, čitava plemena opredjeljivala za ili protiv RIB-a. Isto tako, postoje i primjeri u kojih je odanost Titu ili Staljinu bila pokretač obiteljskih razilaženja. Kao primjere ističem partizanskog komandanta Peku Dapčevića i njegovog brata pukovnika Vladu Dapčevića, ibeovca koji je u zatvorima proveo više od 22 godine, zatim Krstu Popivodu (istaknutog predratnog komunistu i poslijeratnog partijskog funkcionara) i njegovog brata, generalmajora Peru Popivodu, kao i drugog brata Vladu Popivodu koji su pobjegli u Rumunjsku. Ti primjeri dokazuju koliko je dubok i traumatičan bio raskid KPJ-a s Infombiroom, a koji nije pogađao samo ekonomske, vojne, kulturne ili druge aspekte, već i obiteljske veze. (Banac 1990: 159-168).

²² "Ujedno je [Luka Žerjavić] sa njime [Ivanom Sokolićem] razradio i pitanje naoružavanja članova grupe informbiraša te Sokoliću obećao poslati pištolj, što je i učinio ..." (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

²³ (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

²⁴ "Ovi [grupa] su se služili parolom da se žito, koje se otkupljuje šalje u Ameriku i za to se nabavlja oružje, koje će se kasnije upotrijebiti protiv Rusa " protiv nas."; "Baček je pričao da već postoji nova internacionalna partija sa sjedištem u Moskvi, da će organizacije, Narodna fronta, AFŽ, omladinska i druge dobiti internacionalni karakter." (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

²⁵ Članovi Zvonko Sokolić i Ivan Novak uhapšeni su na isti dan, 19. 5. 1952., te su kažnjeni administrativnom mjerom od 24 mjeseca društveno-korisnog rada (DKR) na Golom otoku. Ivan Sokolić uhapšen je 10. 7. 1952. te je također kažnjen administrativnom mjerom od 24 mjeseca DKR-a, ali je s izdržavanja kazne pušten zbog bolesti. Nakon povratka na područje kotara Križevci pobjegao je u Francusku i nastavio se baviti s ibeovskom djelatnošću. Kao oficir Jugoslavenske ratne mornarice, Luka Žerjavić je na Vojnom sudu osuđen na 12,5 godina zatvora. Pomilovan je na Dan Republike 29. 11. 1956. godine i pušten. (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

2.3. Općina Dubrava

Treća grupa ibeovaca djelovala je u *općini Dubrava*. Predvodili su je Ilija Tatomir i Zvonko Klepec, a pridružili su im se Mato Sekelj,²⁶ Vinko Lončarić i Josip Krsnik. U dokumentima su opisani kao “grupa nezadovoljnika.”²⁷ Njihova djelatnost sastojala se od slušanja ibeovskih radio-stanica i širenja panike među svojim susjedima.²⁸ Treća grupa ibeovaca (*dubravska*) bila je izrazito lokalnog karaktera te bez većih akcija i utjecaja izvan Dubrave. Iako nema egzaktnih podataka, pretpostavljamo da je s djelovanjem počela u zimu 1950., a razbijena je hapšenjem Tatomira i Klepeca, u siječnju 1951. godine.²⁹

Shema 3. Ibeovska grupa “Dubrava”

2.4. Općina Križevci

Organizirana ibeovska djelatnost na području *općine Križevci* nije bila razgranata kao na području susjednih općina Vrbovec i Dubrava.³⁰ Na području tadašnjeg kotara Križevci djelovala je jedna ibeovska kvazigrupa koja je bila okupljena oko Tome Ferenčine, koji spada u kategoriju nezadovoljnika. Ferenčina je bio predratni političar Hrvatske seljačke stranke, ali se priključio NOP-u da bi nakon rata bio poslanik u Saboru NRH-a te

26 Mato Sekelj je uhapšen 3. 1. 1951. godine te je kažnjen administrativnom mjerom od 24 mjeseca DKR-a. Umro je nakon mjesec dana na izdržavju kazne. (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

27 Ilija Tatomir je, navodno, bio uvrijeđen što je 1945. godine dobio mali čin i nije odlikovan sukladno svojim zaslugama u ratu te je 1945. istupio iz KPJ-u. Zvonko Klepec isključen je iz KPJ-u 1943. godine zbog kršenja discipline i neobavljanja zapovjedi. (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

28 “Stvarali su psihozu među ljudima, govorili o opasnosti rata, koji iz toga slijedi i u kakvom položaju će se naći naša zemlja ukoliko se ne vrati u ruski tabor.” (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

29 Ilija Tatomir uhapšen je 1. 3. 1951. godine, a kažnjen je administrativnom mjerom od 24 mjeseca DKR-a. Kaznu je izdržao na Golom otoku. Zvonko Klepec uhapšen je 26. 1. 1951. i kažnjen je administrativnom mjerom od 23 mjeseca DKR-a, ali mu je zbog lošeg vladanja kazna produžena za nova tri mjeseca. Kaznu je izdržao na Golom otoku. (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

30 “Bivši kotar Vrbovec “ sadašnje općine Vrbovec i Dubrava “ za razliku od kotara Križevci po IB-u je imao veće probleme.” (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

se priključio KPJ-u. Njegov predratni rad usmjerio ga je, nakon RIB-a, ka agitaciji među nečlanovima partije i bivšim kolegama iz H(R)SS-a kritizirajući politiku otkupa i kolektivizacije.³¹ U dokumentima se navodi da je bilo članova grupe, ali se ne navode njihova imena,³² osim u slučaju Viktora Radičeka koji se javno izjasnio za *Rezoluciju*, a nakon čega je uhapšen.³³

Organizirano djelovanje ibeovskih elemenata na području *kotara Križevci* prestalo je hapšenjem Ferenčine³⁴ i Radičeka. Ibeovsku djelatnost na ovom području, napose zbog njezinih metoda, ne možemo smatrati klasičnom niti dobro organiziranom, jer se ona uglavnom svela na kritiziranje privrednih mjera, bez ikakvih konkretnih diverzantskih planova. Uz to, Tomo Ferenčina i nije bio ibeovac niti komunist u ideološkom smislu, već razočarani HSS-ovac, koji je iz osobnih razloga za iskazivanje svoga nezadovoljstva iskoristio RIB. Stoga možemo zaključiti da na području *kotara Križevci* od zime 1950. godine nema nikakvih ibeovskih organizacija, već samo pojedinačnih istupa.

2.5. Pregledni osvrt

Organizirana ibeovska djelatnost na području *kotara Križevci* (podjela iz 1955. godine) trajala je od 1948. do 1952. godine kada su obavljena zadnja hapšenja. Nakon 1952. godine više nema djelovanja ibeovskih grupa, kao ni pojedinačnih istupa, a o čemu će riječi biti kasnije. Svojim intenzitetom i organiziranošću možemo jedino izdvojiti *II. ibeovsku grupu (hudovsku)* kotara Križevci, okupljenu oko Ivana Sokolića i Luke

31 “... tada je prešao na okupljanje raznih elementa, sa kojim je nekada vodio politiku u Hrvatskoj Republikanskoj Seljačkoj stranci. To su mahom bili bogatiji seljaci i viđeniji ljudi u svojim selima, kojima naše mjere nisu odgovarale, pa ih je na toj liniji Ferenčina vrlo brzo pridobivao za sebe i preko njih počeo neprijateljski djelovati protiv naših mjera i politike uopće ...” (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

32 “... na području kotara Križevaca bilo je još nekoliko kolebljivaca po liniji IB, ali ništa značajnijeg, sem Radiček Viktora ...” (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

33 Radiček je uhapšen 9. 2. 1950. godine i kažnjen s 24 mjeseca DKR-a, a kaznu služio na Golom otoku s kojeg je nakon 14 mjeseci pušten na slobodu. (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

34 Tomo Ferenčina uhapšen je 16. 1. 1950. godine te je kažnjen administrativnom mjerom od 24 mjeseca DKR-a, kojeg je odslužio na Golom otoku. Nakon povratka s odsluženja kazne više nije djelovao s ibeovskih pozicija. (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

Žerjavića. Ona je u svojem djelovanju obuhvatila velik broj aktivnosti tipičnih ibeovskim grupama na jednom mjestu: naoružavanje i pripreme za diverzije, propagandno djelovanje, razbijanje partijskih organizacija te SRZ-a i drugo. Zbog toga ovu grupu možemo smatrati najopasnijom po lokalne partijske i upravne strukture, iako je potencijalni destruktivni domet ove grupe ograničen s obzirom na njezinu malobrojnost, ali i malu podršku RIB-u na području Kotara. Osim ove grupe, organiziranju ibeovskih grupa najviše je pridonijelo djelovanje Franje Lepotince, budući da je on najučinkovitije operativno djelovao u začecima informbirovskih djelatnosti na području kotara Križevci (Vrbovec). Postavljajući pitanje o broju “stvarnih ibeovaca”, staljinista, u obzir moramo uzeti zamagljenost toga pojma, ali i nedovoljan broj informacija u izvornim dokumentima. Međutim, Franju Lepotince, Franju Čabrajca, Ivana Sokolića i Luku Žerjavića možemo svrstati među “stvarne” ibeovce, iako njima možemo pridodati gotovo sve članove ilegalnih ibeovskih grupa. Svi drugi evidentirani članovi ilegalnih grupa jasno su opisani kao nezadovoljnici koji su bili isprovocirani privrednim mjerama,

malim činovima, predratnim političkim položajima i drugim okolnostima. Sukladno tome, oko 15 osoba vjerojatno spada u ortodoksne komuniste ili bar simpatizere SSSR-a i Staljina.

Popis ibeovskih grupa kotara Križevci:

1. Prva grupa Franje Lepotince “Vrbovec” (F. Lepotincec, I. Sokolić, S. Lepotincec, F. Čabrajec);
2. Druga grupa “Hudovo” (I. Sokolić, L. Žerjavić, Z. Sokolić, J. Baček, I. Novak);
3. Treća grupa “Dubrava” (I. Tatomir, Z. Klepec, M. Sekelj, V. Lončarić, J. Krsnik);
4. Četvrta grupa “Križevci” (T. Ferenčina, V. Radiček, +?³⁵).

3. POJEDINAČNA UHIĆENJA I PUŠTANJA³⁸

U razdoblju od 1949. do 1952. godine uhićen je i kažnjen najveći broj pristalica RIB-a u Jugoslaviji.³⁹ Isto tako, taj period obilježava najkritičniji i najneizvjesniji sukob KPJ-a s IB-om, u kojem je opstojnost zemlje bila dovedena u pitanje

Tablica 1. Ibeovske grupe kotara Križevci.³⁶

	Vremensko razdoblje djelovanja grupe	Broj članova grupe	Područje djelovanja grupe
I. grupa	1949. - zima 1950.	4	općina Vrbovec
II. grupa	zima 1950. - ljeto 1952.	5	općina Vrbovec i selo Hudovo
III. grupa	zima 1950. - zima 1951.	5	općina Dubrava
IV. grupa	zima 1949./1950.	2+? ³⁷	općina Križevci

³⁵ Neodređen broj kolebljivaca i simpatizera IB-a koji nisu obrađeni u dokumentima.

³⁶ Tablice izrađene prema podacima iz analizirane arhivske građe.

³⁷ Vidi bilj. 35.

³⁸ Potrebno je naglasiti da postoji određen nesrazmjer unutar dokumenata Službe sigurnosti. Tako, primjerice, brojke i podaci iz 1958. godine ne odgovaraju onima iz 1955. odnosno, neki IB-ovci analizirani 1955. godine više nisu evidentirani tri godine kasnije. Razloga za to je nekoliko: dokumenti analizirani u ovom radu nastali su kao sinteza prijašnjih evidencija Službe sigurnosti dopunjenih novim spoznajama, iako su mnoge izostavljene uslijed različite metodologije rada pojedinaca u organizaciji koja ih je stvarala. Jednako tako, evidencije sadrže samo one pojedince koji su živjeli na području kotara Križevci, a bili su evidentirani zbog IB-ovske djelatnosti bilo gdje u Jugoslaviji. Oni pak križevački IB-ovci koji su se odselili s područja kotara Križevci, bili su uključeni u analize lokalnih Službi sigurnosti područja na koje su došli. Razlog manjkavosti u preciznosti dokumenta bila su i stihijska hapšenja i kažnjavanja “IB-ovaca” zbog opće panike i ratne psihoze koja je vladala u tadašnjem rukovodstvu Jugoslavije, ali i cijeloj zemlji, tako da su često izostali detaljniji zapisnici saslušanja. Na niz mjesta očigledne su i tiskarske pogreške. Tako, primjerice, u jednom elaboratu otisnut je broj 2, a na drugom za isti 22. Isto tako, u jednom dokumentu uz vrijeme uhićenja stoji 1. 9., a u drugom piše 11. 9., a što je očevidna grafička pogreška blizine iste znamenke. Čest je slučaj da živi IB-ovci svjedoče o drugačijim datumima svog uhićenja, dužine kazne i vremenu puštanja, što je prilično teško utvrditi. Međutim, potrebno je istaknuti da nesrazmjeri između bilo kojih brojki nisu veliki te, stoga, ne mogu umanjiti relativnu točnost u donošenju konačnih zaključaka.

³⁹ Od 16 288 uhićenih i kažnjenih u razdoblju od 1948. do 1961., čak 12 829 ili 78% uhićeno je i kažnjeno u razdoblju od 1949. do 1952. (Radonjić 1985:78).

na više načina. Prema tome, u istom razdoblju izvršen je najveći broj uhićenja⁴⁰ i kažnjavanja na području *kotara Križevci*. Najviše hapšenja dogodilo se 1951. godine, čak 13 ili 50% (vidi Tablicu 2.) od ukupnog broja hapšenja, odnosno u periodu od 1949 do 1952. godine 25 hapšenja, dakle 96%. Zadnje se uhićenje dogodilo 1953. te je nakon njega ibeovska djelatnost, bilo koje naravi, na području kotara Križevci prestala. Puštanja “križevačkih ibeovaca” počinju 1951. godine kada

je oslobođeno petero osoba (od toga troje s izdržavanja kazne na Golom otoku), dok ih je najviše, točnije njih sedmero, pušteno 1953. godine. Svi su izašli s izdržavanja kazne društveno-korisnog rada na Golom otoku. U razdoblju od 1951. do 1953. godine pušteno je 16 (61%) osoba na slobodu, dok su 1956. pušteni i zadnji zatvoreni ibeovci koji su se nakon izdržavanja kazne vratili ili nastanili na području *kotara Križevci*.

Tablica 2. Godine hapšenja, puštanja i vrste kazni

	Administrativno kažnjeni		Kažnjeni na vojnim sudovima		Kažnjeni na civilnim sudovima		Uhapšeni i pušteni		Ukupno	
	Hapšenje	Puštanje	Hapšenje	Puštanje	Hapšenje	Puštanje	Hapšenje	Puštanje	Hapšenje	Puštanje
1948.	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
1949.	2	-	1	-	-	-	-	-	3	-
1950.	4	-	-	-	-	-	-	-	4	-
1951.	10	3	1	-	-	-	2	2	13	5
1952.	3	4	1	-	-	-	-	-	4	4
1953.	-	7	-	-	1	-	-	-	1	7
1954.	-	5	-	-	-	-	-	-	-	5
1955.	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
1956.	-	-	-	2	-	-	-	-	-	2
1957.	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Ukupno	19		3		1		3		26	26

4. IBEOVCI KOTARA KRIŽEVCI NAKON INFORMBIROA

Smrću Staljina, u ožujku 1953. godine, te dolaskom novog sekretara KP SSSR-a N. S. Hruščova u Beograd i Zagreb, tijekom svibnja i lipnja 1955. godine prestaje sukob KPJ-a (Jugoslavija) s Informbiroom (SSSR).⁴¹ Međutim, odnosi

dviju država nakon kratkotrajne normalizacije opet ulaze u “hladniju” fazu zbog jugoslavenske kritike gušenja mađarskog ustanka 1956. godine, a posebice novom anti-jugoslavenskom kampanjom⁴² povodom donošenja novog Programa SKJ-a na VII. kongresu SKJ-a, koji je održan u Ljubljani, u travnju 1958. godine. Nova kampanja, iako po intenzitetu i metodama mnogo slabija nego ona iz razdoblja 1948.-1953./55., pojačala je sumnje na bivše, sada većinom na slobodu puštene ibeovce,⁴³

40 Na području kotara Križevci (vidi fn. 3) najviše uhićenja izvršila je UDB-a Vrbovec “ 17 od 26 (Vidi Tablicu 7.), (HDA, fond 1516- Informbiro, kut. 19, elaborat Križevci).

41 Godine 1955. potpisana je Beogradska deklaracija, a godinu kasnije i Moskovska. Ove deklaracije i formalno predstavljaju pobjedu jugoslavenskih komunista pred pritiscima IB-a i SSSR-a, jer su njima naglašena neotuđiva prava na samostalni put u socijalizam, na mirnu koegzistenciju, ekonomsku suradnju i drugo (*Dokumenti o razlazu sa staljinizmom* 2009: 115-127).

42 “Nova” kampanja protiv SKJ-u i Jugoslavije trajat će od donošenja novog Programa SKJ-a 1958. do 1961. godine. Rukovodstvo SKJ-a bit će optuženo od SSSR-a i njegovih satelita, uključujući Kinu, za revizionizam te podčinjenost Zapadu. (Bilandžić 1978: 218-219).

43 Gotovo svi zatvorenci pušteni su do 29. 11. 1956. (Čuvurija 1990: 171).

nad kojima tajne službe vrše obradu. Kriteriji za potencijalnu opasnost i “držanje” prema kojima se vrši klasifikacija su:

- a) stav o trenutnoj (1958.) kampanji SSSR-a protiv Jugoslavije;
- b) stav o IB-u;
- c) participiranje u radu i djelovanju društveno-političkih organizacija (SSRNH, sindikati, SUBNOR, sastanci SRZ-a, sastanci raznih privrednih aktiva na kojima se raspravlja aktualna politika i slično);
- d) stav o privrednim reformama i mjerama;
- e) religioznost i drugi razlozi.

Prema ovim kriterijima bivši ibeovac biva razvrstan u jednu od tri kategorije:

- a) revidirao stav - sve bivše “greške” ispravio, nije opasnost za zemlju, može biti kandidat za članstvo u SK i normalno participirati u svim područjima društvenog i političkog života;
- b) “ne djeluje niti negativno niti pozitivno” - pojedinac koji je revidirao svoje prijašnje političke stavove, ali ne sudjeluje u radu društveno-političkih organizacija niti javno i jasno izražava svoje političko mišljenje. Pojedinci iz ove kategorije u pravilu su razočarani⁴⁴ i uplašeni⁴⁵ ibeovci koji su se “odrekli” diskutiranja i političkog djelovanja, a koje ih je odvelo na izdržavanje zatvorske kazne (većinom na zloglasnom

Golom otoku). Uz to, moguće je da su oni bili produkt one namjere represivnih organa koja se temeljila na tome da se pojedincima nakon povratka s izdržavanja kazne, a u strahu od mogućeg povratka u zatvor, potpuno paralizira njihovo društveno i političko djelovanje i tako neutralizira kao potencijalnu opasnost;

- c) nisu revidirali stav - pojedinci koji još uvijek zastupaju pozicije kampanje IB-a, podržavaju nove kritike SSSR-a prema Jugoslaviji ili na bilo koji način djeluju protiv poretka države.

Ovakvi pojedinci ostaju pod intenzivnim promatranjem službi sigurnosti.

Od ukupno 41 evidentiranog⁴⁶ ibeovca na području kotara Križevci (vidi Tablicu 3.):

13 osoba je revidiralo stav, odnosno ocjenjeno je pozitivno;

18 osoba nema niti negativno niti pozitivno držanje;

10 osoba ima negativno držanje, odnosno nije revidiralo stav.⁴⁷

Uzimajući u obzir činjenicu da prve dvije kategorije predstavljaju pozitivan ili bar indiferentan stav prema funkcioniranju ustavnog poretka, možemo ustvrditi da je većina evidentiranih ibeovaca (31 od 41) nakon prestanka sukoba s Informbiroom revidirala svoje prijašnje stavove, odnosno da su politički orijentirani u smjeru službene politike tadašnje FNRJ-a.⁴⁸ Niti jedan pojedinac⁴⁹ nije se složio s novom kampanjom SSSR-a protiv

44 Jedan razočarani ibeovac 1955. godine, u povodu Hruščovljeva posjeta Beogradu i Zagrebu izjavio je sljedeće: “Rusi sa Maršalom sad piju zdravice, a ja sam zbog toga na “Mermeru” [Golom otoku] ispaštao.” Ako izuzmemo stvarne razloge nečijeg zatvaranja i izdržavanja kazne u nekom od zatvora, najčešće na Golom otoku, koliko je veliko moralo biti razočaranje jednog prosječnog ibeovca” Ako je bio ortodokсни komunist, staljinist, kako se osjećao kada je spoznao činjenicu da je Hruščov doslovno došao Titu u “Kanosu” te da SSSR nije ništa drugo nego Staljinov poligon ruskog apsolutizma u novom ruhu. Ili, što je mogao pomisliti krivo optužen i zatvoren “ibeovac” Da je bio žrtva nekih političkih međudržavnih igara, kraćeg ili dužeg trajanja. Isto kao što je izlazak RIB-a izazvao šok u jugoslavenskoj javnosti, tako je i sovjetska isprika i želja za pomirenjem izazvala čuđenje i razočaranje u korpusu pristalica RIB-a. Mnogi nisu očekivali niti da će Tito prihvatiti ruku pomirenja pruženu od Hruščova, kao, primjerice, jedan križevački ibeovac: “Tito je otišao u Rusiju [Moskva, 1956] i preko svega onoga što je bilo se prelazi ...” Sve u svemu, bila su to čudna i teška vremena. (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

45 Primjerice u elaboratu o J. Meštriću navedeno je: “... često govori da je bio ni kriv ni dužan u zatvoru. Izbjegava govoriti o politici jer se boji zatvora.” (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

46 Evidentirani ibeovci su bili svi oni koji su zbog bilo kakve ibeovske djelatnosti analizirani i obrađeni u dokumentima Službe sigurnosti. Manji dio evidentiranih ibeovaca bio je uhapšen i kažnjen bilo kojom vrstom kazne. Tako je za vrijeme sukoba s IB-om na području Jugoslavije evidentirano 55 663 ibeovca, dok ih je kažnjeno i uhapšeno 16 288., a što je 29,26% od ukupnog broja. (Radonjić 1985: 79).

47 Elaborat Službe sigurnosti koji je nastao 1958. godine sadrži razrade 41 pojedinca zbog ibeovske djelatnosti. Osim imena, prezimena i drugih podataka (vidi fn. 9.), na kraju svake pojedinačne razrade navedeno je trenutno držanje, odnosno, razvrstan je u jednu od tri gore navedene kategorije. (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

48 “Nakon završene akcije nad informbirašma na kotaru Križevci i nakon povratka onih koji su slati na društveno-korisni rad, većina njih revidirali su svoje stavove, kako oni na “Mermeru” tako i ostali ...” (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

49 Za ilustraciju navodim stav A.Komanovića: “... naglašava da je bio [A. Komanović] zaveden i da želi da se ljaga sa njega skine jer se on osjeća socijalistom i čovjekom današnjice. Isto tako više je naglasio da želi da ga se ponovno primi u članstvo SK jer se on osjeća komunistom i da će takav uvijek ostati. Isto tako on osuđuje sadašnju kampanju istočnoeuropskih zemalja i u potpunosti podržava naš stav.” (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

Tablica 3. Stupanj revizije ibeovaca kotara Križevci

	REVIDIRALI STAV	NISU REVIDIRALI STAV	“NI POZITIVNO, NI NEGATIVNO”	UKUPNO
ADMINISTRATIVNO KAŽNJENI	5	5	9	19
KAŽNJENI NA CIVILNIM SUDOVIMA	1	-	-	1
KAŽNJENI NA VOJNIM SUDOVIMA	1	-	2	3
UHAPŠENI I PUŠTENI	2	1	-	1
ISKLJUČENI IZ KPJ	4	4	7	15
UKUPNO	13	10	18	41

Jugoslavije, čak štoviše svi su je osudili. Možemo pretpostaviti da su njihova iskustva s prijašnjom podrškom IB-u i SSSR-u bila puna dramatičnih i neugodnih posljedica, pa je ta podrška u 1958. godine izostala. Kao “neprijatelje današnjice” i elemenata opasnih po socijalizam ocijenjeno je 10 pojedinaca. Uzroci su raznorodni. Zbog moguće nove ibeovske djelatnosti, kao potencijalna opasnost evidentirano je petero pojedinaca.⁵⁰ Po jedan od njih opasnost je predstavljao zbog religijske orijentacije,⁵¹ nacionalizma⁵² i prošlosti vezane uz HSS,⁵³ dok su dvojica evidentirana kao neprijatelji socijalizma.⁵⁴ Možemo zaključiti da podrške politici i metodama IB-a, odnosno SSSR-u, 1958. godine na području kotara Križevci više nije bilo.

5. VRSTE KAZNI

Kada je “krivnja” jednom bila utvrđena, nad uhićenim ibeovcima slijedila je neka vrsta formal-

nog sudskog ili partijskog procesa, nakon kojega je uslijedilo izricanje kazne ili presude. Najčešći oblik kažnjavanja je bila administrativna kazna⁵⁵ “društveno-korisnim” radom, kojom su kažnjavani i partijci i nepartijci.⁵⁶ Ibeovcima iz redova JNA sudili su vojni sudovi (hapšenja je izvodila KOS⁵⁷), dok su diverzanti i teži prijestupnici suđeni u nadležnosti civilnih (gradskih) sudova.

Analizom dokumenta zaključujemo da je od 41 obrađenog pojedinca⁵⁸ njih (vidi Tablicu 2.):

19 je kažnjeno administrativnom kaznom;⁵⁹
3 su suđena na vojnom sudu,⁶⁰

50 Od petero osoba koje nisu revidirale svoj stav prema IB-u, trojica su organizatori ibeovskih grupa na području kotara Križevci: T. Ferenčina, Z. Klepac i I. Sokolić. Kao što je ranije rečeno, moglo se i očekivati da su oni ideološki ili zbog bilo kojih drugih razloga, najrigidniji (ipak su organizatori ilegalne ibeovske djelatnosti), pa i ne čudi što su ostali na sličnim političkim stajalištima i nakon odsluženja kazne. (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

51 Primjerice, “... nema izgrađen stav po političkim pitanjima, što se vidi iz toga da se dao nagovoriti da skuplja dobrovoljne priloge za bojanje katoličkog raspela.” (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

52 Primjerice, “... kada se napije želi se prikazivati kao veliki Hrvat.” (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

53 Kada je riječ o T. Ferenčini: “... danas je problematičan ne kao bivši ibeovac, već kao nezadovoljnik. Kao bivši hssovac ima ugled među seljacima.” (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

54 “... nema ugleda u selu, njega se može smatrati neprijateljem današnjice, ali ne na liniji IB-a, već kao neprijatelja socijalizma.” (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

55 Od 16 288 uhapšenih i kažnjenih ibeovaca, za njih 11 211 (68%) je izrečena administrativna kazna. (Radonjić 1985: 79).

56 Administrativne kazne su izricali: Komisije za prekršaje rajonskih odbora, Vijeća za prekršaje SUP-a NRH, Drugo odjeljenje UDB-e NRH Zagreb te Gradski sudovi (Radelić 2005: 296).

57 KOS JNA je izvršila relativno najveći broj uhićenja: 3 678., što u sveukupnom broju od 16 288 uhićenja čini 22% (Radonjić 1985: 81).

58 Od 41 obrađene osobe bila je samo jedna žena koja je kažnjena partijskom kaznom isključenja iz KP-a i to zbog “pomirljivog odnosa prema ibeovcima.” Znači da nije bila ibeovac niti je sudjelovala u bilo kakvoj organiziranoj anti-državnoj djelatnosti. (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

59 Najčešća administrativna kazna bila je 24. mjeseca “društveno korisnog rada” koja je mogla, ovisno o ponašanju, biti smanjena ili produžena. Od 19 administrativno kažnjenih ibeovaca evidentiranih u elaboratu o ibeovskoj djelatnosti na području kotara Križevci, njih 15 kažnjeno je administrativnom kaznom DKR-a od 24 mjeseca, dok su trojica kažnjena nešto kraćim razdobljima (12, 20 i 23 mjeseca). Za jednu osobu nema podataka o duljini kazne jer se u tijeku procesa teško razbolio. Dvema osobama kazna je produžena za 6, odnosno 12 mjeseci. Kaznu DKR-a 15 evidentiranih je izdržalo na Golom otoku, dok za 3 osobe nema podatka o mjestu izdržavanja kazne, iako se može pretpostaviti da su i oni također bili zatvorenici Golog otoka. (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

60 Kazne izrečene na vojnim sudovima u pravilu su bile višegodišnje, a što je i logično ako se u obzir uzme važnost vojske u tim, ali i drugim vremenima. Na području kotara Križevci evidentirano je troje ibeovca koji su suđeni na vojnim sudovima te su kažnjeni zatvorskim kaznama od 20, 12 i 5 godina zatvora. Pomilovani su i pušteni tijekom 1956. i 1957. godine. (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

Tablica 4. Partijske kazne KPH. Gradski kotarski komitet Križevci 1949.-1952.⁶³

	Opomena	Ukor	Strogi ukor	Privremeno odstranjenje s OPD	Strogi ukor s posljednjom opomenom	Isključenje	UKUPNO
1949.	3	1	-	-	8	21	33
1950.	1	1	5	-	-	13	20
1951.	-	2	2	-	-	17	21
1952.	5	4	4	4	4	41	62
UKUPNO	9	8	11	4	12	92	-

1 je suđen na civilnom sudu;⁶¹

15 je kažnjeno partijskom kaznom isključenja iz KP-a, ali nisu administrativno kažnjavani niti suđeni;⁶²

3 su uhapšena i nad njima je bila izvršena istraga, ali zbog pomanjkanja dokaza ili nekog

drugog razloga nisu kažnjavani te su pušeni kući.

DODATAK:

Tablice nacionalnosti i socijalne pripadnosti evidentiranih ibeovaca kotara Križevci, te organa koji su izvršavali uhićenja.

Tablica 5. Nacionalnost

	ADMINISTRATIVNO KAŽNJENI	KAŽNJENI NA CIVILNIM SUDOVIMA	KAŽNJENI NA VOJNIM SUDOVIMA	UHAPŠENI I PUŠTENI	ISKLJUČE- NI IZ KPJ	UKUPNO
HRVATI	17	1	3	2	11	34
SRBI	1	-	-	-	3	4
MAĐARI	1	-	-	-	-	1
ĐESI	-	-	-	-	1	1
CRNOGORCI	-	-	-	1	-	1
UKUPNO	19	1	3	3	15	41

61 Suđenju na civilnim (gradskim) sudovima pristupalo se u slučajevima kada je osumnjičenik bio optužen za diverzantske akcije, odnosno, kada je bio dio složenije organizacije koja je bila usmjerena na propagandno djelovanje i kolaboraciju s ibeovskim zemljama i službama. Rjeđi su primjeri, kao u slučaju jednog križevačkog ibeovca suđenog na civilnom sudu, koji je bio uhapšen i kažnjen kaznom od 7. mjeseci zatvora zbog vrijeđanja J. B. Tita: "... nekako u isto vrijeme pred nekim licima podvrgao je poruzi druga Tita, pripovjedajući jedan vic, radi čega je i došlo do njegova hapšenja i kažnjavanja." (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

62 Pristajanje uz RIB je u velikoj mjeri bilo vezano uz članstvo u KP-u. Koliko je to u jednoj perspektivi bio otpor sovjetskoj dominaciji, toliko je taj otpor bio i ideološki određen. Velik broj "nižeg", ali i "višeg" članstva KPJ-a nije shvaćao rascjep u komunističkom lageru kao pitanje nametanja sovjetske hegemonije jugoslavenskim rukovodiocima, već kao otuđenje Titove "klike" od komunističkih "pravovjernih" iz Moskve. Sukladno tome, članstvo Partije bilo je podvrgnuto mnogo većem nadzoru. Tijekom sukoba s IB-om iz KPJ-a u razdoblju od 1948. do 1955. isključeno je 308 739 članova (Banac 1989). Isključenje iz KP-a bila je najčešća vrsta kazne, ako kažnjavanje promatrano

u svom općenitom smislu. Partijski komiteti svoje su članstvo podvrgavali "čistilištu" sistema partijskog discipliniranja, koje se u slučaju nekog zastranjenja protezalo od opomene kao najblaže kazne, preko ukora, strogog ukora, odstranjenja s odgovorne partijske dužnosti, strogog ukora s posljednjom opomenom do isključenja iz KP-a, kao najstrožom kaznom. Kotarski gradski komitet Križevci isključio je iz članstva Partije u razdoblju od 1949. do 1952. godine sveukupno 92 osobe (vidi Tablicu 4.). U analiziranom elaboratu navedeno je 15 osoba koji su kažnjene partijskom kaznom isključenja iz KP-a u razdoblju od 1949. do 1954., ali nisu suđene ili administrativno kažnjene. Ako ovaj broj usporedimo s 92 osobe isključene u kraćem razdoblju 1949.-1952. (Jandrić 2005: 109-112.), zapažamo da nedostaju analize za 77 osoba koje su također isključene iz članstva Partije. Vjerojatno je samo 15 osoba navedenih u elaboratu Službe sigurnosti predstavljalo moguću opasnost ili pak još uvijek nisu bili sasvim revidirali svoje stavove. Od ukupnog broja, četiri osobe su obilježene kao pozitivne, sedam niti negativno niti pozitivno, dok su četiri ocijenjene kao neprijatelji države. (HDA, fond 1516-Infombiro, kut. 19, elaborat Križevci).

63 Tablica izrađena prema: Berislav Jandrić 2005.

Tablica 6. Socijalna pripadnost

	RADNICI	SELJACI	SLUŽBENICI	INTELEKTUALCI	OBRTNICI	OSTALI	Ukupno
ADMINISTRATIVNO KAŽNJENI	2	8	2	1	4	2	19
KAŽNJENI NA CIVILNIM SUDOVIMA	-	1	-	-	-	-	1
KAŽNJENI NA VOJNIM SUDOVIMA	-	-	1	-	2	-	3
UHAPŠENI I PUŠTENI	1	1	1	-	-	-	3
ISKLJUČENI IZ KPJ-a	3	5	2	2	3	-	15
Ukupno	6	15	6	3	9	2	41

Tablica 7. Organi koji su uhićivali križevačke ibeoce

	UDBA VRBOVEC	UDBA KRIŽEVCI	OSTALA LOKALNA OPUNOMOĆSTVA UDB-e	KOS	Ukupno
ADMINISTRATIVNO KAŽNJENI	14	2	3	-	19
KAŽNJENI NA CIVILNIM SUDOVIMA	1	-	-	-	1
KAŽNJENI NA VOJNIM SUDOVIMA	-	-	-	3	3
UHAPŠENI I PUŠTENI	2	-	-	1	3
Ukupno	17	2	3	4	26

6. ZAKLJUČAK

Podrška *Rezoluciji Informbiroa* na području kotara Križevci nije bila velika po broju pristalica, niti duga po trajanju. Od četiri informbiroovske grupe, samo je jedna predstavljala potencijalnu opasnost za sigurnost Kotara, jer su njezini članovi pripremali oružane akcije. Ostale tri grupe svoje su djelovanje usmjerile prema propagandi IB-a zemalja, širenju ratne psihoze, onemogućavanju djelovanja lokalnih partijskih struktura te nanošenju gospodarske štete. Pojedinačni istupi pristalica IB-a bili su malobrojni i vrlo raznorodno motivirani: od nezadovoljstva položajem u društveno-političkim organizacijama, privrednim mjerama, predratnim političkim orijentacijama, pa sve do osobnih razmirica. Sva djelovanja u smjeru podrške IB-u prestala su 1952. godine,

tako da velik broj uhapšenih i kažnjenih IB-ovaca nije predstavljao stvarnu opasnost za državni i lokalni poredak nakon povratka na slobodu. Osim toga, većina zatvorenika revidirala je svoj prijašnji politički stav. Deset osoba je, kako je pisalo, predstavljalo potencijalnu opasnost za državni poredak (1958. godine), odnosno njihovo držanje je ocijenjeno negativno. Broj "stvarnih IB-ovaca" teško je odrediti zbog nedovoljne preciznosti izvornih dokumenata, no procjenjuje se da ih nije bilo više od četvrtine evidentiranih. Najveći broj IB-ovaca bili su Hrvati i aktivni seljaci, što je očekivano s obzirom na tadašnju nacionalnu i socijalnu strukturu. Pojava IB-ovaca na području kotara Križevci nije se tako razvila u krupnije razmjere koji bi remetili normalno funkcioniranje ekonomskog i političkog života toga kraja.

Literatura i izvori:

BANAC, Ivo (1990): *Sa Staljinom protiv Tita*. Globus, Zagreb;

BILANDŽIĆ, Dušan (1978): *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*. Školska knjiga, Zagreb;

Ćuvurija, Slavko (1990): *Ibeovac Ja, Vlado Dapčević*. Filip Višnjić, Beograd;

Dokumenti o razlazu sa staljinizmom (2009), u: Tomislav Badovinac (ur.). Savez društava "Josip Broz Tito", Zagreb;

Hrvatski državni arhiv (Zagreb), RSUP SRH SDS INFORMBIRO fond (1516), kutije 18. i 19., Elaborat Križevci;

JANDRIĆ, Berislav (2005): *Hrvatska pod crvenom zvijezdom*. Srednja Europa, Zagreb;

Narodne novine, br. 29. (travanj 1949); br. 16. (travanj 1952); br. 36. (kolovoz 1955);

RADONJIĆ, Radovan (1985): *Izgubljena orijentacija*. Radnička štampa, Beograd.

Summary

Cominform in the District of Križevci in period 1948-1958

Keywords: Information Bureau/Cominform, IB groups, Municipality of Vrbovec, Municipality of Dubrava

Based upon still unpublished archivalia from the Yugoslav State Security Service (UDB), the paper deals with the activities of Cominform Resolution followers in the area of Križevci District between 1948/1953. A detailed analysis is given of documents from 1955 and 1958 containing data on IB members from Križevci District who were under surveillance after returning from prison as well as of the criteria according to which the State Security Service grouped and revised their political views and graded their potential danger to the system. Statistical data cover nationality, social status, kind of penalty and the like.